

МИТРОПОЛИТ ЗАГРЕБАЧКО-ЉУБЉАНСКИ ПОРФИРИЈЕ

МИСИОНАРСКИ И ПАСТИРСКИ РАД
СВЕТОГА САВЕ

Увек се радујем да сам овде са вама у Матици српској, у граду Новом Саду, и наравно у Србији, осећајући да сам на свим овим местима, заправо, у својој матици. Несуђено ми је припала част, а такав је био стицај околности, заправо мени је намењено да проговорим неколико речи о личности Светога Саве, на тему која гласи „Мисионарски и пастирски рад Светога Саве”. О Светом Сави се може говорити са различитих аспеката, и наравно кроз историју су многи о њему говорили истичући понешто од вредности његове личности. Често се дешавало да многи говоре из своје перспективе, из свог погледа на свет и живот, а ми ћемо овде покушати да, колико је то могуће, више у назнакама искажемо понешто из самога бића и перспективе, управо личности Светога Саве. Мисионарски рад Светога Саве је далекосежан, плодотворан и историјски непобитан. Плодове тог мисионарског рада ужива данас и Српска православна црква, али и српски православни народ. То је разлог због којег сматрамо да мисионарски рад првог архиепископа српског одликује управо догађај коме је посвећена и ова година – добијање аутокефалије 1219. године, која представља основу за даљи пастирски рад првог српског архиепископа, али и за развој црквеног живота на територији новоосноване српске архиепископије. Штавише, мисионарска делатност Светог Саве биће у складу са етимолошким значењем латинске речи *missio*, која значи „бити послан у свет ради остваривања одређеног циља”. У овом смислу, за добијање аутокефалије, била је та делатност заиста мисионарског карактера. Унутар новоосноване српске државе, на чијем челу је у доба Светога Саве био његов брат, налазила се Православна црква са своје три епархије, Рашком, Липљанском и

Призренском, које су биле под јурисдикцијом Охридске архиепископије, којом су управљали грчки епископи. Оваква црквена организација није погодовала озбиљнијем пастирском раду унутар једног народа који је имао своју државу и свој језик. Било је потребно решити канонски статус и црквено устројство у српској држави како би се стекли услови за континуирани пастирски и мисионарски рад. Игуман студенички Сава, препознајући опасности које су доносиле политичке прилике тог времена, а којима је био изложен његов брат као владар и цео српски народ који се налазио под његовим вођством, имао је пред собом задатак да цркву у младој српској држави уреди по благословеном канонском предању православне цркве. Овом предању и духовном животу учио се Свети Сава у самом центру православне духовности, на Светој Гори, где је, као што је познато, основао и српски манастир који ће током наредних векова имати драгоцену црквено-културну мисију за васељенски и српски народ, што траје до данас. Успостављање уређеног црквеног живота захтевало је да се канонски статус те повесне цркве реши и да се тиме омогући даљи пастирски рад. Пастири цркве су њени свештенослужитељи, односно литурзи, а света литургија се остварује у оквиру благословеног канонског поретка и светог устројства. Било је, дакле, потребно омогућити постојање континуираног литургијског живота, а то је подразумевало постојање епархија, парохија, свештенства, али и јасан канонски поредак и статус. Да је ово било добро познато младом игуману светогорског образовања, није потребно напомињати. Међутим, потребно је истаћи да је од изузетно значаја чињеница да се Савино добро познавање канонског устројства Православне цркве види и у томе што он не одлази у тада латински Цариград, већ у град Никеју, у ком су се због познатих историјских прилика налазили византијски цар Теодор I Ласкарис и цариградски патријарх Манојло Сарантен Харитопулос, од којих Сава успева да добије аутокефалију, о чему нам сведоче Доментијаново и Теодосијево *Савино жићије*. Теодосије даје податак како цару није било баш угодно што је Сава желео да српски архијереји самостално бирају и посвећују свог архиепископа, чиме би стекли независност у односу на Цариград, али да је из љубави према Сави умолио патријарха да му додели и писмено аутокефалију. То је даље значило да српски епископи могу самостално да бирају свога архиепископа и да се организација црквеног живота могла остваривати унутар тог болесног црквеног организма. Тиме је Свети Сава осигурао српској држави највиши ниво црквеног организационог постојања који може да има једна помесна црква. Пастирски рад је увек у служби изграђивања цркве Христове, која је једна, света, саборна и апостолска, а канонско уређење је у служби тог једин-

ства. Због тога, пастирски рад потребује и канонску свест о значају јединства за цркву, а то је оно што је Свети Сава усадио у темеље црквености Српске православне цркве. Значајно за разумевање његове мисионарске величине јесте и то да је Сава пронашао начин да превазиђе сукоб са Охридском архиепископијом поводом добијања аутокефалности у Nikeји. Наиме, широком дипломатском акцијом на међународном црквеном плану, својим путовањима у Свету земљу и посетама источним патријаршијама, али и ктиторским и донаторским делима ван своје матичне архиепископије, Свети Сава је допринео да аутокефалија Српске цркве буде прихваћена од свих других помесних цркава. Грађење здравих међуцрквених односа и развијање саборне свести било је део те мисије. Самим тим Свети Сава је био и часни представник свога народа у једном ширем контексту у којем је млада држава тада излазила на светску позорницу народа и на њој задобијала своје место. За улазак у свет византијске и европске цивилизације средњег века била је потребна не само своја независна држава и самостална аутокефална црква, него и свој улог у општу хришћанску културу тог света, потпуно учешће у светости у једној вишој духовној заједници, где би српски народ био заступљен преко својих људи. И управо тај *свој* човек био је Свети Сава. Оно што би било значајно истаћи овом приликом, везано за пастирски рад првог архиепископа свих српских и приморских земаља, јесу три особине Светога Саве и његове пастирске мисије, а то су: харизма, способност организовања и просветитељство. Нарочиту пажњу Савини биографи посвећују његовој личној харизми. Та харизма се темељила на његовој монахољубивости и чежњи ка духовно узвишеном животу, односно ка врлинском животу и добродетели. Управо овај карактер је нарочито наглашен у Доментијановом и Теодосијевом *Житију*. Оно што бисмо могли назвати основним начелом пастирског деловања јесте да један пастир мора пре свега сам да буде духовно изграђен и утврђен да би онда могао да пастирствује и да његова реч буде веродостојна. Свети Сава, као духовни изданак и васпитаник светогорске пустиње, на којој је започео свој духовни живот као монах и пустиње која је била његово стално надахнуће кроз подвиг љубави према Богу и према ближњима, кроз пост и кроз молитву, стасао је у зрелу црквену личност која је била кадра да понесе бремене мисионарског и пастирског рада који је, у том тренутку, било потребно предузети. Из житија његових хагиографа види се да је Сава као духовни горостас, врлински човек, завређивао поштовање свих са којима се сусретао, од оних у највишим световним и црквеним круговима, до простих људи које је као архипастир сусретао у свом народу и који су од њега очекивали Божји благослов. Основни услов за пастирско деловање јесте и добро устројен

црквени живот на нивоу локалних цркава епархија и парохија. Савин архиепархијски рад имао је стога задатак да оснује и уреди епархије, да постави на њих епископе и да организује живот у архиепископији чије је седиште било у Жичи, у којој је саграђен и манастир посвећен Вазнесењу господњем. Из периода пре Савиног архипастирског подухвата остала су сачувана три типика: Карејски, Хиландарски и Студенички, у којима Сава уређује богослужбени и манастирски поредак онако како је он сам научио на Светој Гори и у манастирима које је обилазио на својим путовањима, нарочито у манастиру Евергетинос у Цариграду, који је посебно волео. Пошто је постао архиепископ, у повратку из Цариграда у Солун Сава преводи и саставља Законоправило, познато још и као Крмчија, које је дало правни поредак у црквеном животу у новооснованој архиепископији. Реч је о компилацији грађанских и црквених прописа византијске државе који ће Србију увести у ред правних земаља. Са овом кодификацијом византијског цара Србија већ на почетку XIII века добија кодекс чврстог правног поретка и постаје правна држава у коју је уграђено богато наслеђе грчко-римског права. Оба хагиографа наводе да Сава преписује законске књиге. На основу овога видимо да је Савина пастирска брига за цркву која му је поверена почела не од тренутка доласка у Србију, него док је још био на путу повратка из Никеје. Архиепископ Сава се старао посебно о манастиру, о монаштву, о очувању већ постојећих и изградњи нових манастира. Развијао је делатност великих манастира као духовних центара у којима се неговала православна духовност, ученост и књижевни рад. Бринући о духовном, Сава није запостављао ни телесно, те је отварао болнице при манастирима. Оно што је било ново јесте одређена реформа монашког живота у смислу да су се манастири сада уређивали у светогорском духу. Смисао за организовање манастирског и литургијског живота говори несумњиво о широком познавању литургијске и монашке књижевности у грчким типцима и нарочито великим химнографским зборницима какви су Октоих и Тривор минеј, где су већ доказани узорни, књижевни извори оних текстова које је Сава написао. Нарочито је потребно истаћи литургијски и саборни карактер пастирске делатности првог архиепископа који је на литургијама и саборима епископа и вером народа утврђивао веру православно и истиниту, те искорењивао како неправославно учење, тако и неправославни етос живота. Овде нам је добро позната чувена Савина беседа о правој вери изговорена у манастиру Жича. Савину пастирску делатност карактерише, пре свега, просветитељски рад. Зато га и зовемо просветитељем нашим. Као архипастир, Сава је био просветитељ и учитељ целог српског народа. Трудио се

да свој народ васпита пре свега у строго православног, византијском духу. Једанпут за свагда одредио је смер којим ћемо ићи. Новој аутокефалној цркви био је потребан епископски и свештенички кадар. Свети Сава је као архипастир имао задатак да међу својим ученицима изабере, припреми и постави достојне епископе на новоосноване епархије. Притом, и да рукополаже и подучава свештенство за обављање богослужења по црквама и манастирима. На крају, да брине о општој просвећености вернога народа. У *Житију Светиога Саве* Доментијан каже да је архиепископ Сава подучавао ученике своје дан и ноћ учећи их јеванђељу, говорећи:

Ја вас родих, чеда; будите ми подобни и са љубављу се подвизавајте успешно, љубимци моји. Јер сваки који се подвизава, остаје трезвен од свакога зла. Да и ви, држећи са страхом веру Божју, извршуете побожно све Његове заповести, не уздајући се да ћете што успети својим подвигом и својом силом, но уразумљивани Божјом мудрошћу и укрепљивани Његовом силом и свемоћном божанственом љубављу, пошто нас је сам пресвети Бог предао своме возљубљеноме сину да он сам све твори својом љубављу по својој вољи.

Оно што је, дакле, нарочито одликовало пастирско дело првог архиепископа српског јесте његов књижевни рад, који је у потпуности црквенопастирског карактера. Поред већ поменутих типика и Законоправила, Сава је житијем којим је овековечио лик и дело свог оца Светог Симеона ушао у зачетнике српске средњовековне књижевности. Ово житије нам, између осталог, говори о Савиној свести да се најбоље поучавамо примером, живим примером из живота оних људи који су живели тајном покајања и личног преображаја у Христу. Зато је највећи допринос Светог Саве у томе што је он сâм свом народу постао пример живота Светога архијереја испуњеног љубављу према Православној цркви и њеном предању, који је искрени пастир брижних душа верног народа који му је био поверен. Мисионарско и пастирско дело Светог Саве било је успешно управо због јеванђељске љубави коју је посведочио својим животом. И зато и ових неколико реченица које описују његов допринос, али и све остало што је допринос Светога Саве, јесте плод управо онога што он јесте. Другим речима, Свети Сава није пре свега велики у ономе што је чинио и учинио, него у ономе што он јесте, а све остало је заправо последица онога што јесте.

Хвала вам!*

* Светосавска беседа изговорена у Свечаној сали Матице српске, у Новом Саду, 25. јануара 2019. године.